



MINISTER EDUKACJI I NAUKI

Warszawa, 30 marca 2021 r.

DPNP-WPPiP.4010.12.2021.DP

Pan
dr hab. Adam Bodnar
Rzecznik Praw Obywatelskich
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Al. Solidarności 77
00-090 Warszawa

Szanowny Panie Rzeczniku,

odnosząc się do kwestii podniesionych w piśmie z dnia 1 marca 2021 r. (Nr XI.800.3.2017.ASZ), uprzejmie przedstawiam poniższe wyjaśnienia.

Pierwsze zdanie preambuły ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe¹ brzmi: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa”.

Głęboki sens zawarty w tym jakże krótkim zdaniu zobowiązuje ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do podejmowania decyzji i działań, które budują trwałe, oparte na szacunku i równości system oświaty.

Zgodnie z powyższym imperatywem, jak też przepisami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencji Praw Dziecka projektowana i prowadzona jest polityka oświatowa.

Dokument regulujący proces nauczania i wychowania – podstawa programowa swoimi celami kształcenia, czyli ogólnymi kierunkami kształcenia oraz treściami nauczania, czyli szczegółowymi wymaganiami dotyczącymi oczekiwanych wiadomości i umiejętności wyznacza szkołom i placówkom oświatowym obowiązki dydaktyczne, wychowawcze i organizacyjne wobec każdego ucznia.

¹ Dz. U. z 2020 r. poz. 910, z późn. zm.

Przepisy podstawy programowej² zostały sformułowane tak, by przede wszystkim kształtować świadomość, umiejętności oraz postawy społeczne i obywatelskie uczniów oraz budować środowisko wolne od przemocy.

Począwszy od wychowania przedszkolnego, wpajana jest uczniom wiedza o równości i prawie każdego człowieka do wolności, poszanowania jego godności i nietykalności oraz wartości takie, jak współpraca, solidarność, altruizm, wskazywane są wzorce postępowania i budowania relacji społecznych sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi w rodzinie i wśród przyjaciół, formowane jest poczucie tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej.

Szczegółowe treści nauczania odnoszące się wprost lub pośrednio do tematyki obywatelskiej i społecznej są zawarte w różnych obszarach nauczania i przedmiotach, aby mieć jak najpełniejszy wymiar:

- Emocjonalny obszar rozwoju dziecka i Społeczny obszar rozwoju dziecka (wychowanie przedszkolne),
- Język polski, Historia, Informatyka, Wiedza o społeczeństwie, Geografia, Wychowanie fizyczne, Plastyka, Muzyka, Etyka, Wychowanie do życia w rodzinie (szkoła podstawowa),
- przedmioty jak w szkole podstawowej, ponadto Filozofia, Język łaciński i kultura antyczna, Podstawy przedsiębiorczości.

Zakres i sposób ujęcia tematyki obywatelskiej i społecznej określa się w podstawie programowej odpowiednio do wieku i możliwości poznawczych uczniów. Zatem:

- w przedszkolu dzieci uczą się współdziałania, rozpoznawania wartości związanych z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, respektowania praw i obowiązków zarówno swoich, jak i innych osób,
- w szkole podstawowej uczniowie dowiadują się, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych oraz że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka, analizują preambułę Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, prawa i wolności osobiste zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, prawa dzieci i przepisy Konwencji o prawach dziecka, przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka oraz cele działalności Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci, omawiają działania organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka, kształtują postawę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji, dowiadują się,

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356, z późn. zm.); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. poz. 467, z późn. zm.).

czym jest altruizm, bezinteresowność, wolontariat, empatia, zaufanie, nietykalność osobista, tolerancja, dobro wspólne, współdziałanie, sprawiedliwość, praworządność, solidarność, poznają główne funkcje płciowości takie, jak wyrażanie miłości, budowanie więzi i rodzicielstwo, wzajemna pomoc i uzupełnianie, integralna i komplementarna współpraca płci,

- na etapie szkoły ponadpodstawowej rozwijane są i pogłębiane zagadnienia dotyczące godności ludzkiej i praw, które przysługują każdemu człowiekowi, postaw obywatelskich, rozpoznawania przypadków łamania praw człowieka, problemów społeczno-politycznych (na poziomie lokalnym, państwowym, europejskim i globalnym), możliwości ich rozwiązania, relacji międzyosobowych, ich znaczenia w rozwoju społeczno-emocjonalnym, wzajemnego szacunku, udzielania sobie pomocy, współpracy, empatii, małżeństwa, rodzicielstwa, budowania trwałych i szczęśliwych więzi, analizują pojęcia 'męskość' i 'kobiecość'.

Kwestie dotyczące równości kobiet i mężczyzn, niestereotypowe role płci, rozwiązywanie konfliktów bez użycia przemocy w relacjach międzyludzkich, przemoc wobec kobiet ze względu na płeć oraz prawo do integralności osobistej szczególnie mocno zaznaczone są – oprócz Wiedzy o społeczeństwie, Etyki – w przedmiocie Wychowanie do życia w rodzinie.

Wymagania tego przedmiotu kładą nacisk m.in. na kształtowanie umiejętności przyjmowania integralnej wizji osoby, wyboru i urzeczywistniania wartości służących osobowemu rozwojowi, podejmowania wysiłku samowychowawczego, rozwiązywania problemów, obrony własnej intymności i nietykalności seksualnej oraz poszanowania ciała innej osoby, profilaktyki i przeciwdziałania zagrożeniom takim jak: uzależnienia chemiczne i behawioralne, presja seksualna, pornografia, cyberseks, prostytutka nieletnich.

Pragnę nadmienić, iż treści podstawy programowej muszą być doprecyzowane przez nauczyciela w programie nauczania. W programie nauczania nauczyciel opisuje, w jaki sposób, czyli z zastosowaniem jakich metod nauczania i pomocy dydaktycznych będzie realizował cele i treści nauczania ustalone w podstawie programowej³.

Nauczyciel może rozszerzyć zakres treści nauczania ustalony w podstawie programowej, uwzględniając jednak możliwości i potrzeby edukacyjne uczniów, dla których ten program jest przeznaczony.

W implementacji programu nauczania każdy uczeń ma zagwarantowane przepisami oświatowymi prawo do podmiotowego i równego traktowania.

Odnosząc się do kwestii podręczników, uprzejmie wyjaśniam, że w procesie nauczania nauczyciel stosuje pomoce dydaktyczne, które wspomagają realizację treści nauczania. Wybór pomocy dydaktycznych oraz metod nauczania należy wyłącznie do nauczyciela.

Nauczyciel wybiera takie metody, materiały i pomoce edukacyjne, w tym podręczniki szkolne, które odpowiadają jego koncepcji dydaktycznej i które uważa za najwłaściwsze.

³ Art. 22 a ustawy o systemie oświaty (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1327, z późn. zm.).

Podręczniki dopuszcza do użytku szkolnego Minister Edukacji i Nauki.

Procedura dopuszczenia do użytku szkolnego gwarantuje jakość merytoryczno-dydaktyczną i językową każdego podręcznika.

Podręcznik może być stosowany w szkole tylko wtedy, gdy uzyska pozytywne opinie trzech niezależnych rzeczoznawców, w tym:

- dwóch opinii merytoryczno-dydaktycznych zawierających szczegółową ocenę poprawności pod względem merytorycznym i szczegółową ocenę przydatności dydaktycznej,
- jednej opinii językowej zawierającej szczegółową ocenę poprawności pod względem językowym.

Rzeczoznawcy uznają poprawność podręcznika, gdy podręcznik:

- uwzględnia aktualny stan wiedzy naukowej, w tym metodycznej,
- jest przystosowany do danego poziomu kształcenia, zwłaszcza pod względem stopnia trudności, formy przekazu, właściwego doboru pojęć, nazw, terminów i sposobu ich wyjaśniania,
- zawiera materiał rzeczowy i materiał ilustracyjny odpowiedni do przedstawianych treści nauczania,
- ma logiczną konstrukcję,
- zawiera zakres materiału rzeczowego i materiału ilustracyjnego odpowiedni do liczby godzin przewidzianych na dane zajęcia edukacyjne,
- zawiera propozycje działań edukacyjnych aktywizujących i motywujących uczniów,
- umożliwia uczniom ze zróżnicowanymi możliwościami nabycie umiejętności ustalonych w podstawie programowej,
- zawiera treści zgodne z przepisami prawa, w tym z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi.

Na podstawie powyższego wyklucza się występowanie w podręcznikach jakichkolwiek treści dyskryminujących.

Minister Edukacji i Nauki stoi na stanowisku, iż szkoła ze wszech miar ma być miejscem bezpiecznym i przyjaznym dla ucznia.

Stąd też przedstawienie powyższych informacji ma na celu zaakcentowanie faktu, że wymagania podstawy programowej same w sobie zawierają dobitnie zaznaczone elementy antydyskryminacyjne.

A choć podstawa programowa jest bazą nauczania, to sposób jej realizacji i faktyczny zasób przekazywanych treści pozostają integralną sprawą szkoły.

Uprzejmie informuję również, iż szkoła ma obowiązek realizowania programu wychowawczo-profilaktycznego, który środowisko szkolne przygotowuje na podstawie corocznej diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka⁴. Głównym celem realizacji programu jest kształtowanie właściwych postaw uczniów i przyjaznego klimatu szkoły. W przypadku wystąpienia jakiegokolwiek formy niestosownego

⁴ Art. 26 ustawy Prawo oświatowe.

lub agresywnego zachowania uczniów szkoła powinna natychmiast podjąć działania profilaktyczne, adekwatne do skutecznego rozwiązania problemu.

Przepisy oświatowe umożliwiają szkole organizację działań zapobiegających zjawiskom agresji i przemocy, m.in. w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej potrzebującej uczniowi należy do kompetencji dyrektora placówki, ale sama inicjatywa może należeć do wychowawcy, rówieśników, rodziców. W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem, jak również poprzez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, a także m.in. w formie zajęć specjalistycznych. Do pedagoga i psychologa w przedszkolu, szkole i placówce należy m.in.: prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów w celu określenia trudności w ich funkcjonowaniu i rozwiązywanie problemów. Zadaniem nauczycieli i pedagogów jest inicjowanie różnych form pomocy uczniom w środowisku szkolnym i pozaszkolnym.

Dodatkowo w ramach Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020⁵ z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Narodowej został przygotowany:

- program promocji zdrowia psychicznego „Myślę Pozytywnie”⁶, który do chwili obecnej objął swoimi działaniami stacjonarnymi 21 432 osoby dorosłe⁷ i blisko 36 000 uczniów i wychowanków. W programie całe środowisko szkolne i jego otoczenie angażuje się w ochronę zdrowia psychicznego, kierując się zasadami otwartości, tolerancji i stałego budowania poczucia wartości. Ważnym elementem programu jest kształtowanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, proszenia o pomoc i upowszechnianie wiedzy o możliwej interwencji i wsparciu;
- opracowano i wydano dwa poradniki na temat roli nauczycieli i rodziców w promocji zdrowia psychicznego i w zapobieganiu zachowaniom autodestrukcyjnym u młodzieży (Poradnik dla nauczycieli pt. „Rola pracowników oświaty w promocji zdrowia psychicznego i w zapobieganiu zachowaniom autodestrukcyjnym u młodzieży”, Poradnik dla rodziców pt. „Rola rodziny i osób bliskich w promocji zdrowia psychicznego i w zapobieganiu zachowaniom autodestrukcyjnym u młodzieży”). Poradniki są udostępnione do pobrania w wersji elektronicznej na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji, www.ore.edu.pl;
- uruchomiono całodobową, bezpłatną infolinię dla dzieci i młodzieży, rodziców oraz nauczycieli w sytuacji kryzysu, prowadzoną przez Fundację ITAKA - Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych 800 080 222 <http://www.liniadzieciom.pl/> ;
- zrealizowano projekt dotyczący budowania pozytywnych relacji i klimatu w środowisku przedszkola i szkoły. Jego celem było upowszechnienie zasad komunikacji bez przemocy. Wśród uczniów ze szkół podstawowych wdrożono mediację szkolną i mediację rówieśniczą -

⁵ Dz. U. 2016 r. poz. 1492.

⁶ <http://myslepozytywnie.pl/baza-materialow>. Program jest realizowany przez Fundację Instytut Edukacji Pozytywnej.

⁷ Nauczyciele, specjaliści szkolni, rodzice, przedstawiciel poradni psychologiczno-pedagogicznych i organów prowadzących szkoły i placówki oświatowe.

jako metodę rozwiązywania sporów i konfliktów. Przygotowano programy szkoleń dla nauczycieli i rodziców. W 2020 r. projekty dotyczące pozytywnej komunikacji, mediacji szkolnej i mediacji rówieśniczej są kontynuowane i udostępnione do wykorzystania on-line.

Obecne regulacje prawne oraz dodatkowe działania wspierające szkoły w realizacji ich funkcji wychowawczej i profilaktycznej w pełni zapewniają podmiotowe traktowanie każdego ucznia.

W ramach nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez dyrektorów szkół i kuratorów oświaty w szczególności znajdują się zadania polegające na przestrzeganiu praw dziecka i ucznia oraz upowszechnianie wiedzy o tych prawach.

Należy także podkreślić, że Ośrodek Rozwoju Edukacji - jednostka podległa MEN i wojewódzkie placówki doskonalenia nauczycieli prowadzą stałe formy szkoleń on-line dla nauczycieli, dyrektorów szkół i placówek, tj. warsztaty, konferencje, seminaria dotyczące realizacji zadań wychowawczych i profilaktycznych oraz zapewniania bezpieczeństwa uczniom i uczennicom.

Uprzejmie informuję ponadto, że od 2018 roku realizujemy w ramach Programu Wspierania Reform Strukturalnych Komisji Europejskiej projekt pn. „Wspieranie podnoszenia jakości edukacji włączającej w Polsce”. W ramach tego projektu współpracujemy z Europejską Agencją ds. Specjalnych Potrzeb i Edukacji Włączającej. Jesteśmy w drugiej fazie tej współpracy i przygotowujemy założenia do ustawy o roboczym tytule „O wsparciu dziecka, ucznia i rodziny”.

Z poważaniem

Przemysław Czarnek
Minister
/ – podpisany cyfrowo/

